

Els Pous de Gel, arrendaments i contractes

per Ramon BOLEDA i CASES

La utilitat i profit dels Pous de Gel vénen avalats per l'interès dels municipis en el manteniment i un ús degut dels mateixos, a fi de facilitar als veïns un mitjà còmode de refrigeració, especialment de begudes.

Creiem que aquest estudi pot ser vàlid per a tots els pobles que tenien pou de gel. A més, proporciona, més o menys, una idea de caràcter econòmic i social, com una aportació més al viure de la nostra gent durant els segles xv al xviii.

L'antiguitat d'aquests pous queda perduda enllà dels temps. Res d'estrany seria trobar-los en cultures antigues, com per exemple els romans tan donats a les comoditats.

Desconeixem les dades i els motius pels quals deixaren de funcionar; però els pous han quedat com un testimoni d'una societat rural amb una comoditat d'aquest servei superior a la del segle XIX.

D'aquests pous n'existeixen encara a Guimerà —que es troba al subsol de la plaça major—, a Cervera —també a la plaça major, entre l'ajuntament i l'església—, a Santa Coloma de Queralt —als afores, al camí dels Molins, les mides del qual figuren al croquis adjunt—. El d'Agramunt està situat al tossal del Convent, i, encara que municipal, estava a càrrec dels frares franciscans; aquest pou, per la situació alçada, tenia un desguàs al fons del pou. A Bellpuig està enfront de la gran escalinata de l'església, junt a l'ajuntament. A Tàrrrega dona el nom al carrer «Pou del Gel». També hi

ha notícia de la seva existència a Vallbona de les Monges.¹ A Verdú, està situat a ponent del carrer de Jesús i ara és propietat del senyor Ramon Albareda que l'utilitza com a celler de la casa.

Aquest pou el registra el «Llibre de les Stimes», redactat l'any 1549, de la següent manera: «Item. més te la vila i universitat un pou amb plena facultat donada i atribuïda per lo senyor Dom Abat de poder empoar glas o neu i vendres aquell amb y condicio de que cap altre non tinga amb los pactes de dita concessio lo qual esta situat prop el Portal de Lleida i ans dit de Sant Miquel...»²

Els pous que coneixem són circulars, de grans dimensions, amb parets verticals, o lleugerament constrenyents, fins a l'arrencada de la volta, que normalment està construïda amb grans carreus sobreposats els uns als altres, tancant la volta a cada filada fins a cloure al vèrtex on hi ha una obertura tancada amb una llosa de pedra. Aquest tipus de «falsa volta» era l'emprat a tot arreu. Alguns conserven el fons còncav; a altres mostren indicis d'haver-lo tingut. Una rampa o graonada, en ziga-zaga, conduïa des de la superfície a la base.

Les geleres estaven situades a l'entorn de la superfície exterior dels pous, provocant el gel de l'aigua dipositada en parcelles closes, que s'omplien abans d'entrar a la nit que hom intuïa seria gelada. També era aprofitada la neu de les grans nevades i per tal motiu rebia, indistintament, el nom de «pou del gel, de neu o del glaç».

L'emmagatzament es feia amb estrats sobreposats de palla i gel ben atapeït, que feia que es conservés perfectament fins arribar a l'hivern següent.

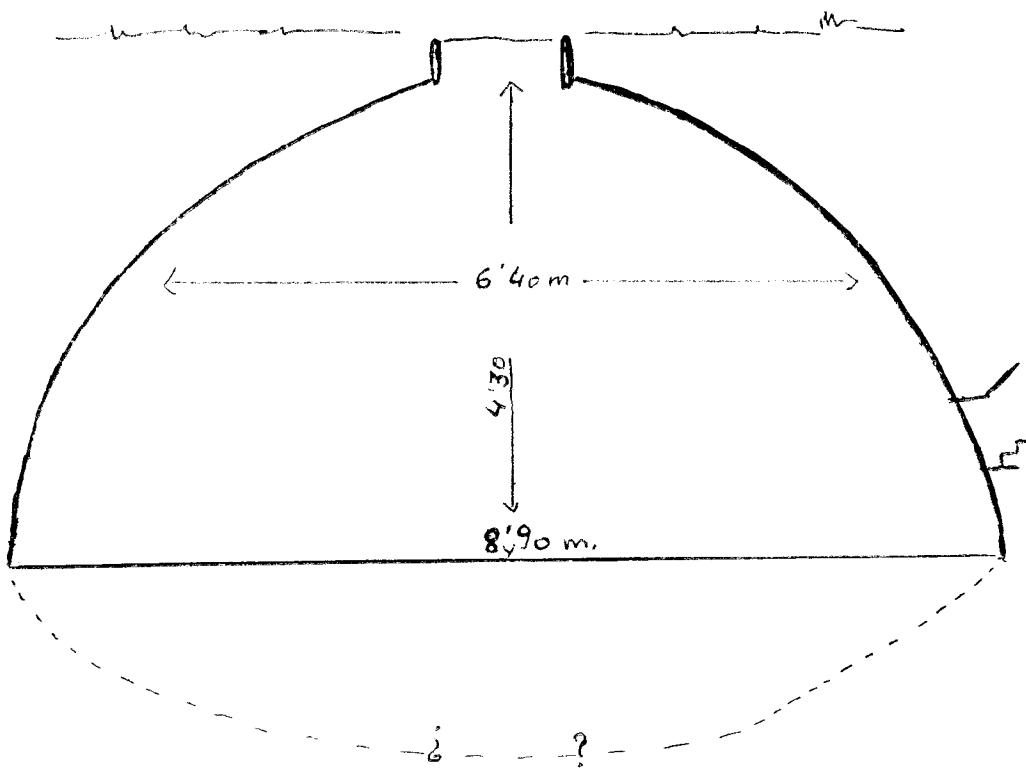
Arrendaments i contractes

A l'arxiu parroquial de Verdú hi trobem molts contractes d'arrendaments de diferents anys, que ens donen un coneixement ben clar del funcionament dels esmentats pous.

El que aquí exposem correspon a un assentament del «Manual de Protocols», de 1647 i anys següents, que, extractat, diu així: «Als 15 de janer de 1667 en la vila de Verdú bisbat de Solsona Joan Prim prev. y beneficiat desta pnt. vila, Joan Oliveres, teixidor de ilí, Felip Monfar i Rafel Talaveró pagesos tots de dita vila de Verdú... arrendem a Cosme Guixar pagés i canterer desta mateixa vila lo Pou del gel...». Entre els pactes o capitulacions hi trobem que

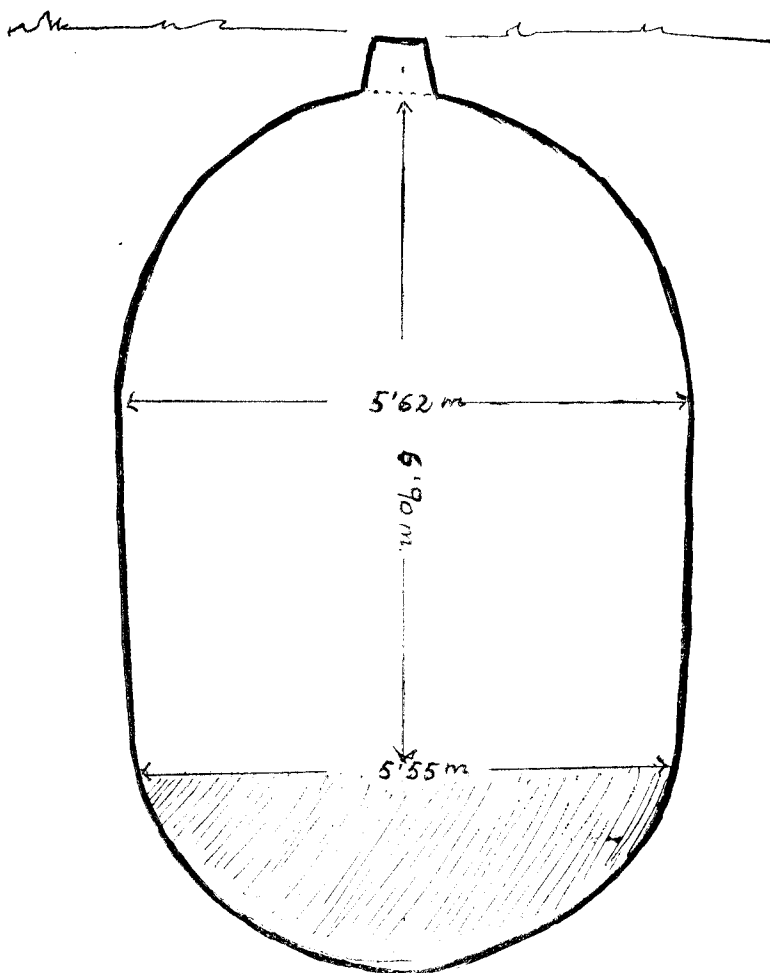
1. El senyor Joan Tous, de Tàrraga, i el senyor Salvador Palau, de Santa Coloma, han publicat estudis sobre els pous de gel de les seves respectives localitats.

2. Arxiu Municipal de Verdú.

Pou del gel de Verdú.

És diferent a tots els pous coneguts. Aquest és més ample que alt. Ignorem si tenia el fons còncav.

Pou del gel de Santa Coloma de Queralt.

La part ratllada posteriorment fou omplenada de material. (Dades facilitades per Salvador Palau).

l'arrendador ha de servir gel a lliures i mitges lliures³ i en gros si menester serà a tots los habitants desta present vila y juntament als forasters que de tràmit se trobaran en dita vila y terme». A Verdú el servei del gel començava al dia 22 d'abril fins al primer de novembre.

L'incompliment del servei estava castigat «en ban de cinc sous per cada vegada que li faltará gel y tindran llibertat los senyors mostasaps de redoblarli lo ban de quart en quart de ora...» Aquesta forta mesura obligava als arrendadors a procurar-se de gel fos d'on fos. Això explica el rerafons d'un contracte, que hem trobat, de servir gel a Tàrrega i Cervera. La data és del 26 d'abril de 1640. És un dia de fira a Verdú i aquí s'hi troba Francesc Viles de Sant Climenç de Pinell, al Solsonès, que «ses lligat de proveir la neu a la vila de Tàrrega y a la vila de Cervera ço es cent carregues per la vila de Tarrega a raó de tres sous y nou posada en la vila de Sanauja y 240 per la vila de Cervera a raho de 3 s. 6 per roba» (= arroba).⁴ Per l'escriptura, es dedueix que en Viles no disposa de tot el gel tractat i busca la solució en un mercader de Solsona que es diu Josep Mas. Aquest sols es vol comprometre a servir la que li faltaria a dit Viles i li promet «proveir de treginers los que sera menester, a raho de dotze reals per parell cada dia». El traçiner de Solsona, a més, «se obligue a pendrer tot lo gel que te dit Viles en un pou en lo terme de Pinell». Aquest Viles deuria ser un comerciant de gel perquè té fet un «pacte de gel amb En Gramuntell de Torà». Això es firma a l'abadia de Verdú i en són testimonis Bernard Amello, de Vilagrassa, i Antoni Mascaró, de Solsona.

En aquest mateix manual s'hi troba una venda de neu, datada al 26 de juliol de 1645, en la qual Joan Vidal, de la vila de Verdú, ven a Lluc Seguí i a Nicolau Tort, pagesos de la vila de Bellpuig, tres-centes arroves de neu, al preu de deu sous per arrova. Explica la forma de pagar-la, i la deuran pagar encara que no la retirin tota. El de Verdú ha de portar la neu «dins de la vila de Bellpuig y en casa de Nicolau Tort» per tot el mes de setembre.

Aquí els testimonis són els verdunins Gaspar Pedrisa, beneficiat, i Salvador Ramon.

Cosme Guixar, l'arrendador de Verdú que, a més, feia càntirs i conreava la terra, es compromet a no fer pagar més de dos diners per cada lliura de gel als «senyors mostasaps» i, al mateix preu, n'haurà de vendre a l'arrendador de l'aiguardent⁵ per refrescar la vaguda.

3. La lliura de pes correspon als 400 grams del sistema mètric decimal.

4. L'arrova igual a 10 quilògrams.

5. La vila arrendava l'aiguardent pel preu de 7 lliures l'any 1643.

També contreu l'obligació «en cas que lo Senyor Abat de Poblet vinga a la present vila, donar-li per cada dia que hi estarà mitja arrova de gel i així mateix als senyors Batlle i jurats donar-los a cada un d'ells per cada dia que n'hi aniràn a cercar una lliura de gel de mitja en mitja lliura o tota la lliura junta».

Tenia l'arrendador la concessió de «poder vendre vi refrescat en tot lo present temps, menos la mesada del Senyor (Abat) ⁶ i ninguna altra persona ne podrà vendre de refrescat en tot lo teps de l'arrendament i qui contrafarà, caurà en ban de cinquanta sous».

També durant aquest temps «ninguna persona podrà vendre vi blanc forasté, exceptuant los tres dies de les dues fires, que tot-hom tindrà llibertat de vendre'n».

L'arrendament es feia públic mitjançant l'encesa de cera; en aquest cas el preu fou cent vint lliures ⁷ «a la extinció de la última candela»

La forma de pagament, diu, es farà amb dues pagues iguals, «una al dia 15 d'agost i altra al dia 18 d'octubre del present any». Com a fiança del pagament, Cosme Guixar i el seu fill Joan també cantirer «hipotequen, transfereixen i entreguen en mans de dits senyors elets i de dita universitat de Verdú, tota aquella pessa de terra plantada de vinya situada en lo terme de Tàrrega partida dita de Sant Donat... que afronte de sol ixent i tremontana amb lo camí que va a Tàrrega per dita partida de Sant Donat, a ponent amb la part de la mateixa pessa de terra que te comprada a carta de gràcia a Pere Monfar de dita vila de Tàrrega...»

Firmen el document Alfons Prim batlle, de la vila de Verdú, i Marc Corretges, pàgès de la mateixa vila.

Hi ha un assentament previ al present contracte, que és la cancellació de l'arrendament de l'any anterior, en el qual els jurats Joan Oliveres, Bartomeu Boleda, Antoni Joan Gratapalles i Rafael Talaveró, firmen com han rebut de Magí Busquet, sabater, cent-cinc lliures barceloneses per haver, aquest, «revestí o rearrendà» el pou a Didac Estadella.

El cognom Estadella el trobem ja com arrendador del pou l'any 1629, dada que l'ajuntament féu una ampliació de dit pou. El preu de l'arrendament d'aquell any fou de 30 lliures.

L'any 1643, en ocasió de la visita de l'abat Rafael Llobera, els jurats de Verdú donen l'estat de comptes de l'administració entre

6. La mesada del Senyor era el mes en què únicament Poblet podia vendre el vi.

7. La lliura-moneda al s. XVII, temps del present escrit, era igual a 6 rals i 24 diners. El ral català d'argent valia 20 diners i el total de la lliura, en diners, era de 144, igual a 2'67 ptes.

els quals es diu que la vila rep de l'arrendament del pou del gel
«uns anys ab altres» 50 lliures.